

ONDER DE LOEP

Mededelingen en convocaties
afdeling Hengelo / Oldenzaal

COLOFON

Redactie:

Harry de Jong

Redactieadres:

Abelenstraat 2a

7556 DT Hengelo

☎ (074) 291 7611

e-mail: harry.dejong@natuur-hgl.nl

Verspreiding OdL:

Harry de Jong & Jan Zwieneberg

Kopij:

Onder de Loep verschijnt 4 x per jaar, in maart, juni, september en december. De kopij voor de desbetreffende convocaties dient uiterlijk ½ maand voor het verschijnen in het bezit te zijn van de redactie. Kopij die te laat wordt ingeleverd zal in overleg met de auteur in een van de daarop volgende convocaties worden geplaatst.

Kopij dient uiterlijk 2 weken voor de verschijningsdatum binnen te zijn op bovengenoemd redactieadres via e-mail.

De redactie is continu op zoek naar kopij. Om interessante artikelen te kunnen plaatsen doen wij een beroep op uw creativiteit.

Voorbeelden:

- resultaten van (eigen) veldbiologisch onderzoek,
- verslagen van excursies (ook van andere afdelingen),
- waarnemingen,
- vakantieverslagen,
- commentaren en meningen,
- aardige verhalen,
- enzovoort.

Heeft u bij uw artikel afbeeldingen, dan gaarne meesturen. Indien mogelijk wordt dat dan bij het artikel afgedrukt.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de ingezonden stukken.

Afbeelding omslag:

Pimpelmees

(*Cyanistes caeruleus*)

Foto's: Harry de Jong

(tenzij anders vermeld)

ONDER DE LOEP

Mededelingen en convocaties van de
Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging,
Afdeling Hengelo / Oldenzaal

INHOUD

VAN HET BESTUUR	1
IN MEMORIAM ANNETTE ROS	1
AGENDA	2
TERUGBLIK	6
SCHONINGSWERK BENTELERHEIDE	13
PAARSE TROMPETBEKERPLANT	14
BLOEM VAN KLEINE VEENBES (VACCINIUM OXYCOCCOS)	15
DE KIEVIT OP WESTERMAAT CAMPUS	16
B(L)OEIENDE PLANTEN	17
NATUUR OP HET OOSTERVELD	18
TULPENBOOM (LIRODENDRON TULIPIFERA)	19
NATUUR- EN WANDELROUTE HET WEUSTHAG	20
OPMARS VAN DE MIDDELSTE BONTE SPECHT IN TWENTE	21

De KNNV is opgericht in 1901. De afdeling Hengelo / Oldenzaal is opgericht in 1916. De vereniging stelt zich ten doel de bevordering van de natuurstudie, natuurbescherming en natuurbeleving. De ondertitel 'vereniging voor veldbiologie' benadrukt de rol van de natuurstudie.

Alle leden ontvangen het landelijk verenigingsblad NATURA. Leden van de afdeling Hengelo / Oldenzaal ontvangen daarnaast 4 maal per jaar het afdelingsblad ONDER DE LOEP. Het lidmaatschap van de KNNV (inclusief het lidmaatschap van de afdeling Hengelo / Oldenzaal) bedraagt € 32,- per jaar; gezinsleden betalen € 10,-

Betalingen d.m.v. machtiging of bankrekening

NL94 RABO 0191 8887 10 t.n.v. Kon Ned Natuurhistorische Ver.

Een lidmaatschap loopt van 1 januari tot en met 31 december.

Opzegging van het lidmaatschap uiterlijk 1 november bij de ledenadministratie van de afdeling of via de website.

Voor meer informatie kunt u terecht bij de secretaris (zie onderstaand adres).

Bestuur van de afdeling Hengelo / Oldenzaal:

◆ Voorzitter

Wytze Boersma

Zwaluwstraat 34, 7491 CX Delden, ☎ (074) 3762711

E-mail: wytze.boersma@hetnet.nl

◆ Secretaris

Jan Zwieneberg

Hengelose Esstraat 19, 7556 EA Hengelo, ☎ (074) 2423975

E-mail: j.h.zwieneberg@ziggo.nl

◆ Penningmeester (en ledenadministratie)

Jan Weernink

Landmansweg 102a, 7556 LZ Hengelo, ☎ (074) 2422448

E-mail: weernink39@gmail.com

◆ Natuurhistorisch Secretaris

Bert Oude Egbrink

Adamsweg 8, 7553 KM Hengelo, ☎ (074) 2434340

E-mail: ag.oudeegbrink@hetnet.nl

◆ Bestuurslid, redactie 'Onder de Loep' en Webmaster

Harry de Jong

Abelenstraat 2a, 7556DT Hengelo, ☎ (074) 2917611,

E-mail: harry.dejong@natuur-hgl.nl

◆ Website: www.knnv.nl/hengelo-oldenzaal

Van het bestuur

Nu de vakantie voor menig een er op zit, komt het normale bestuurswerk ook weer op gang.

Bij de terugkomst van de vakantie werden we geconfronteerd met het overlijden van Annette. Daar schrokken we van, zie verder in memoriam.

Hoe we de bestuursfunctie van Annette moeten invullen zullen we ons nog over beraden. Binnen het bestuur hebben we er even overgesproken maar een besluit moeten we nog nemen.

In de afgelopen maanden zijn onze afdelingsactiviteiten ook wat minder. In plaats van om de veertien dagen een excursie, zijn ze in de vakantie periode om de drie weken. Excursieverslagen, zover als ze gereed zijn, staan in deze onder de loep. De persoonlijke waarnemingen zijn gewoon doorgegaan. Als iemand nog iets bijzonders heeft te melden kan dit bij Harry. Hij plaats het op de afdeling website en wordt in de volgende onder de loep opgenomen.

De laatste tijd viel mij op dat er nu veel aandacht wordt besteed aan de invasieve exoten. Hierbij kwamen de Japanse duizendknoop en de Reuzenberenklauw uitgebreid negatief in het nieuws.

Verheugend is dat Europa geld heeft vrij gemaakt om deze soorten te bestrijden. Wij hopen dat het geld niet te veel wordt uitgegeven aan onderzoek(bureaus) of management maar dat het naar daadwerkelijke bestrijding gaat. De laatste jaren is er veel onderzoek naar de invasieve exoten gedaan. Het gaat niet alleen om landplanten maar ook om waterplanten, dieren en insecten. Zie nieuwsbrieven invasieve exoten. Het bestrijden zal nog een hele klus zijn. Of het lukt moeten we afwachten. Het is een goede eerste aanzet.

Midden juni is er een publieksexkursie naar het bedrijventerrein Oosterveld geweest. Dit nog niet volgebouwde industrieterrein ligt tussen de A1, Oldenzaalsestraat en Frans op den Bult. De excursie was voornamelijk voor de buurt om te laten zien wat er allemaal groeit en bloeit. Dagblad Tubantia heeft hierover een fraai artikel aan gewijd, waar we blij mee zijn. Een kort verslag staat in deze uitgave van Onder de loep.

Wytze Boersma

In memoriam Annette Ros

Toen ik nog maar net terug was van vakantie kreeg ik een mailtje van de nicht van Annette. Haar tante lag in het ziekenhuis en wachtte op een plek in het hospice. Hiervan schrok ik. Wat is er aan de hand met Annette? Van de familie hoorde ik later dat Annette leverkanker had en dat verdere behandeling geen zin meer had. In dezelfde week zijn Harry en ik op bezoek in het hospice geweest. Hoewel ze zeer zwak was hebben we nog even met haar gesproken. Aan haar reactie konden we zien dat ons bezoek haar goed deed. In de week daarop is Annette op 27 juni overleden. Ze is 61 jaar geworden.

Zoals op de rouwkaart treffend staat : "Opeens, was er nog zoveel te zeggen; Opeens, was er nog zo veel te vragen; Opeens, is het te laat".

Annette kennen we als een echte natuurgenieter. Vogels had haar bijzondere belangstelling. Zo was ze ook lid van de NIVON-vogelwerkgroep. Daar hield ze vaak korte lezingen, die ze grondig voorbereidde.

Annette was vanaf 2007 bestuurslid van onze afdeling. In het begin verzorgde ze de jaarlijkse winterlezingen.

Later leverde ze bijdragen aan het organiseren en uitvoeren van afdelingsactiviteiten. Ze verzorgde voor onder de loep interviews van oudere leden. Dat deed ze met veel plezier en gaf ons een beeld van hoe vroeger de activiteiten werden georganiseerd.

Privé kennen we Annette niet zo goed. Ze hield de persoonlijke dingen voor haarzelf. Wel weten we dat het gedwongen ontslag bij de boekhandel Broekhuis haar diep had geraakt. Aan alles was te merken dat ze haar leven moeilijk vorm kon geven. We hadden het idee dat ze het laatste jaar de dingen weer aardig op de rij had. Het is droevig dat het maar zo kort heeft geduurd.

Met het heengaan van Annette verliezen we een betrokken bestuurslid en een natuurvriend.

Annette is in besloten kring begraven.

Excursies

Het gebruikelijke verzamelpunt is (tenzij anders aangegeven) aan de **Boerhaavelaan te Hengelo** op het parkeerterrein naast huisnummer 146 (is richting Borsthuis). Ieder wordt vriendelijk verzocht zo veel mogelijk met de auto te komen zodat er genoeg plaatsen zijn voor hen die niet over een auto beschikken.

Indien van toepassing wordt ook het **verzamelpunt ter plekke** aangegeven voor degenen die hier rechtstreeks naar toe willen (dit is op eigen risico bij het evt. niet doorgaan van de excursie).

De excursies zijn **veldbiologische excursies**. Voor inlichtingen kunt u contact opnemen met de coördinator van de excursie.

Lezingen / vergaderingen

De gebruikelijke plaats waar lezingen / vergaderingen worden gehouden (tenzij anders aangegeven) is het Buurhuis 't Lansink" aan de Twijnstraat 8 te Hengelo.

Indien er belangstelling is voor "meerijden met anderen" bij een lezing 's avonds: neem even contact op met een van de bestuursleden (zie colofon).

Lezingen afd. Enschede

De lezingen van de afd. Enschede vinden plaats in het museum `de TwentseWelle` te Enschede

Overzicht activiteiten afd. Hengelo-Oldenzaal

Zondag 10 september 2017	Excursie: Ottershagen & Bergvennen
Zondag 24 september 2017	Excursie: Roderveld
Zaterdag 30 september 2017	Schoningswerk: Bentelerheide
Zondag 08 oktober 2017	Excursie: Boerskotten
Zaterdag 21 oktober 2017	Excursie: Borkeld
Zaterdag 04 november 2017	Excursie: Lutterzand

Excursie: Ottershagen & Bergvennen

Datum : Zondag 10 september 2017
Thema : Vogeltrek
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend
Coördinatie : Harry de Jong (06-55324290)

De `Ottershagen` ligt tussen Lattrop en Tilligte. Dit gebied is aangekocht door Vereniging Natuurmonumenten. het is ongeveer 50 ha groot. Ottershagen is een zeer belangrijk natuurgebied voor broedende weidevogels.

Voor kritische weidevogelsoorten heeft dit gebied een aantrekkingskracht. Tot de broedvogels behoren de volgende soorten: grutto, tureluur, kievit, slobeend, krakeend, scholekster, wintertaling, zomertaling, kleine plevier, kuifeend, dodaars, kwartel, watersnip, grauwe gans, knobbelzwaan, bergeend, wilde eend, gele kwikstaart, witte kwikstaart, veldleeuwerik, graspieper, grote gele kwikstaart, grasmus, steenuil, kerkuil, torenvalk, buizerd.

In de wintermaanden verblijven hier met regelmaat grote groepen grauwe ganzen, rietganzen en knobbelzwanen.

Het reservaat de `Bergvennen` bestaat uit een plaatselijk licht glooiend heideterrein, waarin zich enkele vennen bevinden. In het zuidoosten ligt, tegen de Duitse grens, een oud grove dennenbos.

Ook het noordelijke gedeelte van het reservaat is voor een deel begroeid met dennen en berk; we treffen echter ook nog een wilgenbegroeiing aan op de lagere plaatsen, de maten genaamd.

Hier vinden we belangrijke schraallandvegetaties. In het centrale deel van het reservaat liggen de meeste vennen. Deze ondiepe vennen behouden hun water door een opmerkelijke samenstelling van de bodem.

Rietgors

De vennen zijn van oorsprong voedselarm. Een enkel ven heeft nog de karakteristieke door golfslag veroorzaakte zandige oever. Hier komen nog de zeldzame vertegenwoordigers van het oeverkruidverbond voor zoals waterlobelia en oeverkruid.

Waterlobelia

Als broedvogels treffen we hier aan: wilde eend, kuifeend, dodaars, tafeleend, meerkoet, waterral, waterhoen, wulp, tureluur, rietgors, boompieper, geelgors, diverse mezen, wintertaling, buizerd, torenvalk, grote bonte specht, kleine karekiet en goudvink.

Doortrekkende en pleisterende vogelsoorten zijn: watersnip, slobeend, bokje, zomertaling, boomvalk, bruine kiekendief, goudplevier, houtsnip, grutto, witgatje, oeverloper, groenpootruiter, kemphaan, zwarte stern, bergeend, blauwe reiger, witoogend, bosruiter, graspieper, witte en gele kwikstaart, tapuit, boomleeuwerik en klapekster.

Verder treffen we hier nog aan de heikikker, groene en bruine kikker en de levendbarende hagedis.

Voorts belangrijk vanwege de grote aantallen libellen en vlinders waaronder gentiaanblauwtje en zilveren maan.

Verzamelpunt: De Kerspelweg (zijweg van de Ottershagenweg) enkele honderden meters inrijden tot de kijkhut om plm. 09.40 uur.

Excursie: Roderveld

Datum : Zondag 24 september 2017
Thema : Herfst
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend
Coördinatie : Harry de Jong (06-55324290)

Het Roderveld grenst aan landgoed Het Everloo. In het Roderveld loopt u langs natte heide en door gevarieerde bossen met loof- en naaldbomen.

Onder de bomen ontdekt u witte klaverzuring, heksenkruid en verschillende varens.

In de natte heide groeien moeraswolfsklauw en zonnedauw. Na een opknopbeurt zijn ook kleine zonnedauw en ondergedoken moerasscherm teruggekeerd.

Vroeger plantten houthakkers in de bossen van het Roderveld snelgroeiende naaldbomen als fijnspar, douglasspar en lariks.

Natuurmonumenten verwijderde een gedeelte van die naaldbomen zodat het aantal jonge loofbomen als eik, beuk en lijsterbes weer kan toenemen. Loofbomen laten zonlicht door zodat op de open plekken onder de bomen bloeiende planten kunnen groeien waar insecten en vlinders van profiteren.

Tijdens de selectieve kap ontzien de boswachters bomen waar roofvogels of vleermuizen gebruik van maken. Natuurlijk bosbeheer betekent ook dat dood hout blijft liggen, zodat er paddenstoelen, mossen en planten op kunnen groeien. Omgevallen dode bomen zijn geschikte nestplaatsen voor vleermuizen en vogels. De bosuil en zwarte specht hebben de bossen van het Roderveld al weten te vinden. Vuurgoudhaantje, tijtjaf en fitis kunt u er tijdens een voorjaarswandeling horen. In de poelen leven Boomkikker en Kamsalamander.

Wilde lijsterbes

Verzamelpunt: De parkeerplaats van de havezate 'het Everlo' aan de Everlostraat te Rossum. We zullen hier om plm. 09.30 uur arriveren.

Excursie: Boerskotten

Datum : Zondag 08 oktober 2017
Thema : Paddenstoelen
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend
Coördinatie : Wytze Boersma (074-3762711)

Voor de jaarlijkse paddenstoelenexcursie gaan we dit jaar naar Boerskotten, een landgoed van Natuurmonumenten dat ligt ten zuidoosten van Oldenzaal.

Boerskotten bestaat uit oud beuken-eikenbos, afgewisseld met naaldbos. Het bos is aardig vochtig en is ook het brongebied van de Snoeijinksbeek. Dit zijn goede omstandigheden voor paddenstoelen. Of we bijzondere soorten zullen tegenkomen is mede sterk afhankelijk van het weer voorafgaand aan de excursie. De excursie wordt begeleid door leden van de paddenstoelenwerkgroep.

Vliegenzwam

Het bos wordt omzoomd door bouwland en weilanden. Op het landgoed komt naast verschillende spechtensoorten ook de houtsnip voor. Boerskotten is 126 ha groot en is door de A1 in tweeën gedeeld. De delen zijn weer door het ecoduct met elkaar verbonden. Wij zullen het noordwestelijke deel bezoeken.

Oorspronkelijk was het de bedoeling om samen met het IVN een publieksexcursie te houden. Gezien de beperkte parkeermogelijkheid zien we hiervan af. Wel worden de leden van de IVN afdelingen Hengelo en Oldenzaal uitgenodigd.

We vertrekken met zo weinig mogelijk auto's vanaf de Boerhavelaan naar Boerskotten.

Verzamelpunt: We starten de excursie om half 10 vanaf de parkeergelegenheid van het wandelnetwerk aan de Koopsweg (tussen de Postweg en A1).

Excursie: Borkeld

Datum : Zaterdag 21 oktober 2017
Thema : Natte en droge heide
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend
Coördinatie : Wytze Boersma (074-3762711)

De Borkeld is één van de 25 natura 2000 gebieden in de provincie Overijssel. Het gebied is gevormd in de voorlaatste en laatste ijstijd. De Borkeld, ca 500 ha bestaat uit heischrale graslanden, natte en droge heiden percelen met bossen en jeneverbesstruwelen. Deze struwelen zijn de belangrijkste reden geweest voor selectie als natura 2000 gebied. Eind jaren 80 is er bij de aanleg van rijksweg A1 een extra bocht in het tracé aangebracht om het jeneverbesstruweel te sparen. Deze percelen bestonden uit unieke paddenstoelen flora. Of hier nog wat terug te vinden is moeten we maar afwachten.

Midden in het gebied ligt een gedegenereerd hoogveen gebied. Door verhoging van de waterstand hoopt men dat het hoogveen weer zal herstellen.

De Borkeld is lang geleden ook bewoond geweest. Er zijn resten gevonden uit de steentijd, 7000 jaar geleden. Dit is nu nog te zien aan tientallen grafheuvels.

Omdat we laat zijn in het jaar kunnen we hopelijk nog een aantal wintergasten waarnemen. In dagblad Tubantia van 30 sept 2016 heeft Jan Bengevoerd de Borkeld nog eens onder de aandacht geplaatst.

Verzamelpunt: De parkeerplaats aan de Borkeldweg 17. We zullen hier om plm. 09.30 uur arriveren.

Excursie: Lutterzand

Datum : Zaterdag 04 november 2017
Thema : Slotexcursie
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend
Coördinatie : Bert Oude Egbrink (074-2434340)

Verzamelpunt: De parkeerplaats aan de Lutterzandweg bij de Kribbenbrug. We vertrekken hier omstreeks 09.30 uur.

Op de laatste excursie van het seizoen zullen wij een rondwandeling door het Lutterzand maken. Het is de bedoeling na afloop van de excursie koffie met wat erbij te nuttigen bij het aan de Dinkel gelegen paviljoen Lutterzand.

Verslag excursie: Egheria

Datum : Zondag 28 mei 2017
Thema : Landschap
Deelnemers : 4
Leiding : Gerrit Haverkamp
Weer : Zon

Met een prima weersvoorzicht vertrokken we met 1 auto naar Egheria.

Het verzamelpunt was de parkeerplaats bij Pannenkoekhoes De Stroper langs de N735.

Dit is tevens het startpunt van het Dassen Hendrik Pad, een vrij nieuwe wandelroute door een gedeelte van Egheria.

Het gebied is eigendom van natuurmonumenten.

Na enige tijd lopen zagen we o.a. langs een vochtig gedeelte van de route Boswederik en Bosereprijs gezamenlijk bloeiend en even later Groot springzaad.

Op een gegeven moment kwamen we langs een eik waar uit de stam een stroperige substantie droop.

Hoornaar (foto Gerrit Haverkamp)

Dit was blijkbaar een lekkernij voor flink wat Hoornaars die er op af waren gekomen.

We vervolgden onze weg richting de theekepel met een prachtig uitzicht over een glooiend Twents landschap.

Via een beukenlaan zijn we naar Erve Middelkamp gelopen, waar Natuurmonumenten haar kantoor en werkschuur heeft.

Voordat we weer bij de parkeerplaats waren kwamen we nog bij een dalletje waar een aantal exemplaren van de Brede orchis bloeiden en tevens een groep Adderwortels.

Brede orchis

Waargenomen soorten

Vogels

Blauwe Reiger	Boerenzwaluw
Bonte Vliegenvanger	Buizerd
Gekraagde Roodstaart	Houtduif
Kauw	Merel
Pimpelmees	Roodborst
Scholekster	Spreeuw
Tijftjaf	Torenvalk
Tuinfluitier	Vink
Winterkoning	Zwartkop

Planten & Mossen

Adderwortel	Bosbies
Bosereprijs	Bosveldkers
Boswederik	Brede orchis
Brede Wespenorchis	Echte Koekoeksbloem
Echte Valeriaan	Geel Nagelkruid
Gewone Dotterbloem	Gewone Ereprijs
Gewoon robertskruid	Groot Heksenkruid
Groot Springzaad	Grote Muur
Grote Wederik	Holpijp
Ijle Zegge	Kale Jonker
Klein Springzaad	Koninginnenkruid
Kruipend Zenegroen	Lelietje-van-dalen
Look-zonder-look	Tormentil
Waterpeper	Witte Klaverzuring

Insecten

Atalanta	Blauwe Keizervlieg
Bont Zandoogje	Hageheld
Hoornaar	Landkaartje
Schorsvlieg	Sneeuwbalhaantje
Zwart Soldaatje	

Verslag excursie: Gildehauser Venn

Datum : Zaterdag 03 juni 2017
Thema : Heide met vennen
Deelnemers : 4
Leiding : Bert Oude Egbrink
Weer : Zon

Net over de grens ten zuiden van Gildehaus ligt het 350 ha grote Gildehauser Venn. Het gebied bestaat uit zandruggen met droge heide, natte heide met vennen en dennenbossen. Om het natuurgebied ligt een bufferzone (met een totale oppervlakte van nog eens 300 ha) die bestaat uit extensief beheerde graslanden (Feuchtwiesen) met houtwallen en poelen.

Vanaf 1938 geniet een deel van het Gildehauser Venn al bescherming als Naturschutzgebiet. Dit deel van het natuurgebied is eigendom van de Bertha Jordaan van Heek stichting en het overige deel van de Landkreis Grafschaft Bentheim die het gebied ook in beheer heeft. Het totale gebied is inmiddels ook aangewezen als Natura 2000 gebied.

Het westelijke deel van het natuurgebied bestaat uit een afgegraven hoogveen waar tot 1953 nog veen werd gestoken. Het oostelijke, noordelijke en zuidelijke deel van het natuurgebied bestaat uit een door zandruggen doorsneden heidegebied waarin een groot aantal vennen liggen. De bufferzone bestaat uit bossen en landbouwgebied met houtwallen, poelen en graslanden die extensief begraaft worden.

Door het natuurgebied loopt het Carl-Heinz Schrödterpad. Carl-Heinz Schrödter heeft zich vanaf de zeventiger jaren van de vorige eeuw intensief bezig gehouden met de bescherming van het gebied. In het Jahrbuch Bentheim staan verschillende door hem geschreven artikelen over het beheer van het gebied. Aan het begin en eindpunt van het pad staan houten uitzichttorens. Het pad loopt grotendeels over de zandruggen in het oostelijke deel van gebied. Vanuit de toren in het zuiden is de bergrug van Bentheim naar Gildehaus met de burcht goed te zien.

Startpunt van de excursie was de ten westen van het gebied bij Bardel gelegen parkeerplaats aan de Ochtruperdiek. Door de Feuchtwiesen zijn we naar het in het Venn gelegen Carl-Heinz Schrödterpad gelopen. Langs zandwegen door de bufferzone zijn we weer terug gelopen naar ons vertrekpunt. Op 27 mei en 21 juli 2017 heb ik het gebied ook bezocht. De op die dagen gedane waarnemingen heb ik ook verwerkt in dit verslag.

In de bufferzone hoorden we de Geelgors en Wielewaal. Jan Zwienenberg wees ons op hommels die op bloeiende grassen stuifmeel verzamelden. Langs de houtwallen en in de bermten stonden veel bloeiende planten zoals Koninginnekruid, Moerasspirea en Boerenwormkruid. Op 21 juli zag ik hier de Keizersmantel, Kleine ijsvogelvinder en metallic groene Muskusboktor.

De uitzichttoren in het zuiden staat op een met Struikhei begroeide zandrug. Hier zagen we een Gele kwikstaart die in het veen broedt. In het zand aan de voet van de toren zat een kolonie van de Pluimvoetbij. Het pad ging over de zandrug naar de lager gelegen vennen. Door de grote droogte in het voorjaar had het hier aanwezige knuppelpad zijn functie verloren. In de natte heide rond de vennen zagen we naast Gewone dophei ook veel Veenbies, Bruine en Witte snavelbies en Kleine zonnedauw. Boven de vennen vlogen de Watersnuffel, Azuurwaterjuffer en Viervlek.

Watersnuffel

In de vennen stonden bloeiende Waterlelies.

Over de zandrug zijn we naar de in het noorden gelegen toren gelopen. Ten westen van het pad ligt het afgegraven hoogveen. Hier groeit massaal Beenbreek in een natte heide. Op 21 juli vlogen hier tientallen Heideblauwtjes. Verderop in het veen stond ook Riet.

De uitzichttoren in het noorden staat ook op een met Struikhei begroeide zandrug. Hiertussen zagen we ook Stekelbrem, Pilzegge en Liggend walstro. Boven de zandrug vloog de Wespindief en hoorden we een alarmerende Roodborsttapuit. Op 27 mei vlogen hier ook nog het Bont dikkopje en Groentje. Tijdens ons bezoek was Schäferei Zwafink uit Uelsen bezig haar (mobiele) schaapskudde met

enkele geiten in een veewagen te laden. De kudde wordt gebruikt voor (druk)begrazing van het gebied. Met rasters worden delen van het gebied afgezet die vervolgens intensief begraasd worden. Bij het ven bij de toren kwamen we in de oeverzone nog een verrassing tegen. Hier stond de Paarse trompetbekerplant. Het is een exoot uit Amerika. Elders in deze Onder de Loep staat een artikel van Harry de Jong over deze bijzondere soort.

De oeverzone was ook interessant door de aanwezigheid van Kleine veenbes, Ronde zonnedauw en verschillende veenmossoorten. Op 21 juli stonden hier veel bloeiende Klokjesgentianen. Het Gentiaanblauwtje of de eitjes van deze zeldzame dagvlinder heb ik toen helaas niet gezien.

Klokjesgentiaan

In onderstaande soortenlijst zijn ook de waarnemingen van 27 mei en 21 juli 2017 opgenomen.

Waargenomen soorten

Vogels

Aalscholver	Blauwe Reiger
Bonte Vliegenvanger	Boompieper
Bosrietzanger	Brandgans
Buizerd	Dodaars
Ekster	Fitis
Fluiter	Geelgors
Gekraagde Roodstaart	Gele Kwikstaart
Grauwe Gans	Groene Specht
Grote Bonte Specht	Houtduif
Kauw	Kievit
Koekoek	Merel
Ooievaar	Putter
Roodborst	Roodborsttapuit
Tjiftjaf	Tuinfluiter
Vink	Wespendief
Wielewaal	Winterkoning
Witte Kwikstaart	Wulp
Zwarte Kraai	Zwarte Specht
Zwartkop	

Planten & Mossen

Akkerviooltje
 Beenbreek
 Borstelgras
 Brede Wespenorchis
 Echte Valeriaan
 Gewone Dophei
 Grote Waterranonkel
 Hondsrös
 Kleine Zonnedauw
 Knolrus
 Paarse trompetbekerplant
 Pilzegge
 Rode Schijnspurrie
 Stekelbrem
 Struikhei
 Timoteegras
 Veelbloemige Veldbies
 Veenpluis
 Wijfjesvaren
 Wilde Kamperfoelie

Paddenstoelen

Rupsendoder

Overig

Bastaardkikker
 Levendbarende Hagedis
 Veelvraat

Insecten

Akkerhommel
 Azuurwaterjuffer
 Bont Dikkopje
 Boomblauwtje
 Citroenvlinder
 Eenstaart sp.
 Gewone Meikever
 Grote Keizerlibel
 Heideblauwtje
 Hoornaar
 Klein Geaderd Witje
 Kleine Vos
 Koevinkje
 Muskusboktor
 Rietvink
 Rozenkever
 Venwitsnuitlibel
 Vuurjuffer
 Witte Grijsbandspanner

Beekpunge
 Blauwe Zegge
 Bosveldkers
 Bruine Snavelbies
 Gele Lis
 Greppelrus
 Hondsdraf
 Kleine veenbes
 Klokjesgentiaan
 Liggend Walstro
 Pijpenstrootje
 Ratelpopulier
 Ronde Zonnedauw
 Sterzegge
 Tengere Rus
 Tormentil
 Veenbies
 Vroege haver
 Wilde Gagel
 Witte Waterlelie

Bruine Kikker
 Ree

Atalanta
 Basterdzandloopkever
 Bont Zandoogje
 Bruin Zandoogje
 Dagpauwoog
 Gewone Heispanner
 Groentje
 Hageheld
 Hooibeestje
 Keizersmantel
 Kleine Ijsvogelvlinder
 Kleine Vuurvlinder
 Landkaartje
 Plumvoetbij
 Rozenblaadje
 Smaragdlibel
 Viervlek
 Watersnuffel
 Zilverstreep

Viervlek

Verlag excursie: Regge

Datum : Zondag 25 juni 2017
Thema : Natuurontwikkeling
Deelnemers : 8
Leiding : Wytze Boersma
Weer : Bewolkt / motregen

Drie jaar geleden hebben we dit gebied langs de Regge bij Zuna ook bezocht. Toen waren de werkzaamheden voor natuurherstel net gereed. De begroeiing moest zich nog ontwikkelen. Het verschil in begroeiing is vooral in het eerste deel van de excursie goed te zien. De oevers van Elsenbeek waren drie geleden nauwelijks begroeid. Deze beek stroomt via een stuw in de Regge. Nu zijn de elzen wel 4 meter hoog. en je hebt in dit gedeelte geen vrij uitzicht meer. Drie jaar geleden vonden we op dit deel vele libellen en waterjuffers. Nu, mede door het bewolkte weer vonden we alleen de gewone oeverlibel en de weidebeekjuffer. Verrassend was dat we in dit deel Grote ratelaar vonden.

Het beeld bij de Regge was ook anders dan bij de vorige excursie. Het plasdras deel was nu gemaaid en er stonden vele pollen pitrus. Toen was het net ingezaaid en je zag de pionierssoorten verschijnen. Langs de oever van de Regge heeft zich nu een rietkraag gevormd met Bitterzoet en Moerasandoorn. De Grauwe ganzen waren nog steeds aanwezig.

Opvallend was dat één van de plassen die ontstaan zijn nadat de Regge was verlegd, vol zat met algen, flap. Wat hiervan de oorzaak is niet duidelijk. Mogelijk zijn er meststoffen in terecht gekomen.

Fuut

Iets verderop vonden we langs het fietspad een aantal bijzondere planten. Zo dachten we dat er Frans hertshooi stond. Dit is een kruising tussen Sint-Janskruid en Kantig hertshooi. Er zijn een aantal subtiele kenmerken, zoals de tandjes aan de top van de spitse kelkbladen die dit moeten bevestigen. Helaas waren deze niet duidelijk genoeg. Op dit zelfde stuk stond ook Zwarte toorts met witte bloemen en met een vertakte bloeiwijze.

Deze verschijnselen kom je, in combinatie niet tegen in de flora's. Wel wordt vermeld dat Zwarte toorts in plaats van gele witte bloemen kan voorkomen.

Zwarte toorts

Aan het eind van de excursie vonden we langs de Rijssenseweg Grote pimpinel, een bijzondere soort om de excursie mee af te sluiten

Waargenomen soorten

Vogels

Aalscholver	Blauwe Reiger
Boerenzwaluw	Bosrietzanger
Ekster	Fitis
Fuut	Gaai
Geelgors	Gele Kwikstaart
Gierzwaluw	Grauwe Gans
Holenduif	Houtduif
Huismus	Huiszwaluw
Kievit	Kleine Karekiet
Meerkoet	Merel
Nijlgans	Pimpelmees
Rietgors	Ringmus
Roek	Scholekster
Spreeuw	Tjiftjaf
Torenvalk	Turkse Tortel
Wilde Eend	Witte Kwikstaart

Planten & Mossen

Amerikaanse Vogelkers	Biezenknoppen
Blauw Glidkruid	Bleke Klaproos
Bosbies	Brem
Dagkoekoeksbloem	Duizendblad
Echte Kamille	Echte Valeriaan
Frans Hertshooi	Gele Plomp
Gewone Hennepnetel	Gewone Salomonszegel
Gewoon Biggenkruid	Greppelrus
Grote Lisodode	Grote Pimpinel
Grote Ratelaar	Grote Teunisbloem
Grote Wederik	Harig Wilgenroosje
Hoge Cyperzegge	Holpijp
IJle zegge	Italiaans Raaigras

Jakobskruid	Japanse Duizendknoop
Kale Jonker	Kikkerbeet
Klein Streepzaad	Kleine teunisbloem
Knolboterbloem	Kromhals
Late Guldenroede	Moerasandoorn
Moeraskers	Moerasrolklaver
Moerasspirea	Muskuskaasjeskruid
Penningkruid	Pijlkruidkers
Pitrus	Reukeloze Kamille
Ringelwikke	Schapenzuring
Schijfkamille	Sint-Janskruid
Stijf Havikskruid	Veenwortel
Veldrus	Veldzuring
Vlasbekje	Vogelwikke
Waterzuring	Wilde Bertram
Wolfspoot	Zandteunisbloem
Zilver schoon	Zomprus

Overig

Bastaardkikker	Bruine Kikker
Gewone Pad	Konijn
Zwarte Wegslak	

Insecten

Atalanta	Blauwe Breedscheenjuffer
Bruin Zandoogje	Coloradokever
Gewone Oeverlibel	Groot Dikkopje
Hooibeestje	Hoornaar
Klein Koolwitje	Koelvinkje
Lantaarntje	Viervlek
Vuurlibel	Watersnuffel
Weidebeekjuffer	Zwartsrietdikkopje

excursieterrein was een nabij de beek gelegen grasland met drie vrij grote plassen waarvan er twee heel geschikt waren voor libellen. Het grasland wordt omringd door een stuk vrij oud loofbos en een houtwal. Bij de plassen zelf zagen we veel Azuurwaterjuffers, Lantaarntjes en Watersnuffels en enkele Grote keizerlibellen en Gewone oeverlibellen. In de begroeide oeverzones zagen we de Houtpantserjuffer, Gewone pantserjuffer en Koraaljuffer. Leuk waren de pas uitgeslopen Bruine winterjuffers, Bloedrode en Zwarte heidelibellen. Het grasland dat in beheer is bij het waterschap Rijn en IJssel was ook interessant voor plantenliefhebbers. Delen van het grasland hadden een heischraal karakter met soorten als Stijve ogentroost, Moeraswolfsklauw en Ronde zonedauw.

Bloedrode heidelibel (foto Laurens van Run)

Het tweede excursieterrein was de nabij de grens gelegen bovenloop van de Zoddebeek. De ondiepe beek stroomt hier door een begroeid wat verbreed beekdal. Hier hebben we de in de aankondiging beloofde zeldzame Beekoeverlibel gezien. Het ging om een tiental mannetjes. Daarnaast vlogen hier ook enkele Blauwe breedscheenjuffers en Weidebeekjuffers. De Bandheidelibel die hier ook wel eens wordt gezien, liet het nu helaas afweten. In de begroeiing van de beek vielen de Kleine waterpepe en Zwanenbloem op.

Verslag excursie: Zoddebeek

Datum	: Zaterdag 15 juli 2017
Thema	: Libellen
Deelnemers	: 4
Leiding	: Bert Oude Egbrink
Weer	: Zon

Wij hadden Gerard Dutmer, deskundige op het gebied van libellen, bereid gevonden om voor onze afdeling een libellenexcursie bij de Zoddebeek te verzorgen. De Zoddebeek ontspringt in Duitsland, stroomt ten zuiden van Buurse Nederland binnen en stroomt dan nog circa 6,5 km door agrarisch gebied om ten zuiden van het Buurserzand in de Buurserbeek uit te monden. In 2007 is deze beek opnieuw ingericht waarbij het beekdal breed is aangelegd en de beek vrij ondiep door een onbeschadwd en daardoor warm beekdal stroomt. Deze combinatie: een warm microklimaat en ondiep, helder stromend water, zorgt voor een ideale habitat voor twee beek bewonende oeverlibellen: de Beekoeverlibel en de Zuidelijke oeverlibel: twee vrij schaarse Rode Lijst soorten.

Vertrekpunt van de excursie was de plek waar de Zoddebeek de Ammeloeweg kruist. Door het zonnige weer vlogen de libellen goed. Eerste

Zwanenbloem (foto Laurens van Run)

Gerard Dutmer vertelde dat in opdracht van het Waterschap Rijn en IJssel binnenkort begonnen wordt met het verdiepen van de Zoddebeek. Het bovenstroomse deel daar waar de Beekoeverlibel nog talrijk voorkomt, blijft gelukkig gespaard.

Wij kunnen terugzien op een geslaagde excursie. Door het mooie weer hebben we maar liefst 16 soorten libellen gezien. Wij willen Gerard Dutmer bedanken voor de deskundige leiding.

Waargenomen soorten

Vogels

Blauwe Reiger	Groene Specht
Kleine Karekiet	Witgat

Planten & Mossen

Gewone Dophei	Grote Kattenstaart
Kleine Egelskop	Kleine Watereppe
Kleine Zonnedaaw	Moeraswolfsklauw
Ronde Zonnedaaw	Stijve Ogentroost
Struikhei	Wolfspoot
Zwanenbloem	

Insecten

Atalanta	Azuurwaterjuffer
Beekoeverlibel	Blauwe Breedscheenjuffer
Bloedrode Heidelibel	Bruin Zandoogje
Bruine Winterjuffer	Dagpauwoog
Gewone Oeverlibel	Gewone Pantserjuffer
Groot Dikkopje	Groot Koolwitje
Grote Groene Sabelsprinkhaan	Grote Keizerlibel
Hooibeestje	Houtpantserjuffer
Icarusblauwtje	Kleine Roodoogjuffer
Kleine Vuurvlinder	Koelvinkje
Koraaljuffer	Landkaartje
Lantaarntje	Platbuik
Watersnuffel	Weidebeekjuffer
Wespenspin	Zwarte Heidelibel

Verslag excursie: De Doorbraak

Datum : Zondag 06 augustus 2017
Thema : Natuurontwikkeling
Deelnemers : 11
Leiding : Gerrit Haverkamp
Weer : Zon

Aangekondigd was bij deze excursie om het 'Mokkelengoorgebied' van de Doorbraak te bezoeken.

Dit deel bleek gemaaid en hebben we gekozen voor het nabij gelegen gebied Dakhorst, Dakhorst is een waterbuffergebied in het waterwingebied Rectum-Ypelo.

De waterbuffer (een grote plas) is samen met de Doorbraak erg belangrijk voor een goede afwatering in het gebied. Bij hoog water in de Doorbraak vult de buffer zich automatisch.

Zo worden grote schommelingen in het waterpeil voorkomen en wateroverlast in Almelo.

Dakhorst is een vergraven gebied en inmiddels 5 jaar in ontwikkeling.

Voor het overgrote gedeelte komen hier algemene planten voor.

Op en om de plas zagen we aalscholvers, brandganzen, grote canadese ganzen, visdiefjes.

Het laatste stuk van de excursie ging nog een stukje langs de Doorbraak waar o.a. grote tijm bloeide.

Lantaarntje (foto Laurens van Run)

Waargenomen soorten

Vogels

Aalscholver	Bergeend
Blauwe Reiger	Boerenzwaluw
Brandgans	Dodaars
Ekster	Fuut
Grauwe Gans	Groene Specht
Grote Canadese Gans	Holenduif
Houtduif	Kauw
Kievit	Kleine Karekiet
Knobbelzwaan	Kokmeeuw
Kuifeend	Meerkoet
Nijlgans	Spreeuw
Vink	Visdief
Wilde Eend	Witgat
Zwarte Kraai	

Planten & Mossen

Akkerdistel	Basterdklaver
Beklierde Basterdwederik	Beklierde Duizendknoop
Biezenknoppen	Bleekgele Droogbloem
Bleke Klapproos	Boerenwormkruid
Bosbies	Dauwbraam
Duizendblad	Eenjarige Hardbloem
Fijne Waterranonkel	Gelderse Roos
Gele Lis	Gevleugeld Hertshooi
Gewone Berenklauw	Gewone Esdoorn
Gewone Hennepnetel	Gewone Raket
Gewone Rolklaver	Gewone Smeerwortel
Gewone Spurrie	Gewone Vlier
Gewone Waterbies	Gewoon Biggenkruid

Gewoon Kransblad
 Grauwe Wilg
 Groot Kaasjeskruid
 Grote Kattenstaart
 Grote Tijm
 Grote Wederik
 Haarfonteinkruid
 Hazenpootje
 Hop sp.
 Jakobskruid
 Klein Kroos
 Klein Vogelpootje
 Kleine Varkenskers
 Kruldistel
 Mattenbies
 Moerasrolklaver
 Moerasvergeet-Mij-Nietje
 Oeverzegge
 Reukeloze Kamille
 Rietgras
 Ruige Zegge
 Sint-Janskruid
 Veenwortel
 Vlasbekje
 Watergentiaan
 Wilde Bertram
 Witte Klaver
 Wolfspoot
 Zwart Tandzaad

Paddenstoelen

Eikenbladzwammetje Sp.
 Izabelkleurig Breeksteeltje
 Parelstuifzwam

Grasmuur
 Groene Amaranth
 Grote Kaardebol
 Grote Lisdodde
 Grote Waterweegbree
 Haagwinde
 Harig Knopkruid
 Heelblaadjes
 Hyssop
 Kantige Basterdwederik
 Klein Struisgras
 Kleine Ooievaarsbek
 Koninginnenkruid
 Liesgras
 Moerasandoorn
 Moerasstruisgras
 Muskuskaasjeskruid
 Perzikkruid
 Riet
 Rode Klaver
 Schapenzuring
 Speerdistel
 Veerdelig Tandzaad
 Vogelwikke
 Watermunt
 Witte Dovenetel
 Witte Mosterd
 Zompvergeet-Mij-Nietje

Grote Parasolzwam
 Kleine Aardappelbovist
 Weidekringzwam

Overig

Rode Eekhoorn

Insecten

Atalanta
 Bont Zandoojie
 Gewone Oeverlibel
 Hooibeestje
 Klein Geaderd Witje
 Weidebeekjuffer

Bloedrode Heidelibel
 Bruin Zandoojie
 Gewone Strekspinn
 Icarusblauwtje
 Lantaarntje

Grote kaardenbol

Kuifeend

Schoningswerk Bentelerheide

Nu de grootschalige werkzaamheden rond de Bentelerheide gereed zijn, zijn we op ons stukje nog lang niet klaar. Elk jaar zien we met verbazing hoe snel de opslag van met name Vuilboom plaats vindt. Volhouden is het remedie.

Door het terug lopen van de capaciteit voor de snoeiwerkzaamheden zijn er nieuwe afspraken met de Stichting Twickel gemaakt. Twickel zal de opslag eens per jaar met de bosmaaier kort houden en wij zullen het "beenbreek deel" vuilboom en berk vrij maken. Hierdoor kunnen we twee maal per jaar, eenmaal in de voorjaar en eenmaal in het najaar de werkzaamheden uitvoeren.

Diegene die wil en kan helpen is van harte welkom. Snoeizaag, snoeischaar, takkenschaar en hark graag meenemen. Het is raadzaam om werkhandschoenen en laarzen aan te doen.

Dit jaar beginnen we met schonen op: **zaterdagochtend: 30 september van 09.30 tot 12.00 uur.**

Verzamelpunt is het toegangshek aan de Gorsveldweg, kruising Drekkersweg.

Wytze Boersma tel. (074) 3762711

Paarse Trompetbekerplant

Bij een van de vennen van het Gildehauser Venn (8 km over de grens bij Losser) stonden een aantal pollen van de opvallend bloeiende Paarse Trompetbekerplant (*Sarracenia purpurea*). Ik telde meer dan 200 bloeiende exemplaren. Ze zijn plm. 30 cm groot. Daarnaast nog vele zaailingen.

Deze plant is een vleesetende plant uit de familie Sarraceniaceae. De plant voedt zich door insecten die naar de rand van de beker worden gelokt door de vlezig gekleurde patronen en druppels nectar.

De val van de Paarse trompetbekerplant is gevuld met een mix van water en enzymen, waarin de prooi verdrinkt en verteerd wordt. Naar beneden gerichte haartjes in de beker zorgen er voor dat die prooi naar beneden gedwongen wordt en ze zorgen dat een vlucht poging bemoeilijkt wordt.

De plant is niet erg effectief in het vangen van insecten, slechts 1% blijft ook in de beker. De meeste ontsnappen dus.

De Paarse trompetbekerplant maakt gebruik van andere organismen om zijn voedsel te verteren. Men noemt zoiets 'symbiose', een samenwerking van verschillende soorten beestjes zoals muggenlarven, vliegjes,

protozoën en bacteriën, die allemaal voordeel hebben van die samenwerking. Samen vormen ze een unieke habitat. De grotere diertjes nemen de gevangen prooi liefdevol tot zich, doen zich er te goed aan en de kleine organismen, zoals de bacteriën, krijgen de resterende delen. De voedingsstoffen die overblijven worden door de plant opgenomen.

Alle trompetbekerplanten komen in Noord-Amerika voor, maar slechts de *Sarracenia purpurea* is in Nederland winterhard.

In Nederland een exoot en lijkt de Paarse trompetbekerplant zich steeds verder te verspreiden in de vrije natuur. Vooral bij Amsterdam (daar wonen veel mensen met een interessante hobby) en het noordoosten van het land (daar zit veel laagveen).

Waarschijnlijk ooit gedumpt door een `tuinliefhebber`.

Bloem van kleine veenbes (Vaccinium oxycoccos)

Tijdens de excursie naar het Gilderhauserven vonden we bloeiende exemplaren van de kleine veenbes in een vennetje op de heide.

Planten die hier groeien zijn allemaal aangepast aan dit zure en vochtige milieu. Kleine veenbes heeft een heel klein bloempje (zie foto Harry de Jong). De bloemkroon is diep ingesneden en de slippen zijn terug gekromd. Hierdoor worden de lange meeldraden goed zichtbaar. Ze vormen een soort kegel waarbij de meeldraden zich naar binnen openen. Stuifmeel valt binnen in deze kegel, waarvan de opening wordt afgedekt door de stamper. Hommels bezoeken de bloemen voor nectar dat onderin de bloem zit. Bij het bezoek raken ze de stamper aan waardoor er stuifmeel (zonder pollenkit) uit de kegel valt op de hommel. Bij een bezoek aan een andere bloem kan dit stuifmeel op de stempel van de stamper komen. Voor een goede vruchtzetting is kruisbestuiving nodig.

De plant bloeit iets voor de dophei en moet dus hopen op de komst van een hommel. Omdat die er dan daar niet zoveel zijn, heeft de plant bedacht dat de bloemen maar liefst 18 dagen bloeit. De meeste bloemen bloeien maar één tot vijf dagen.

Een recordhouder binnen de wilde planten.

Eddie Weeda oppert ook nog de mogelijkheid van windbestuiving.

Jan Zwienenberg

De Kievit op Westermaat Campus

Vanaf mijn werkplek kijk ik uit op het industrieterrein Westermaat Campus. Het gebied ligt tussen de A1, de Bornsestraat en de Europalaan. Het terrein ligt voor een deel nog braak. De braakliggende stukken bestaan uit grasland die enkele keren per jaar gemaaid worden. Begin juni vindt de eerste maaibeurt plaats. Bemesting vindt niet plaats.

De braakliggende stukken worden al jarenlang gebruikt door Kieviten om te broeden. Dit jaar heb ik geprobeerd een beter beeld te krijgen van de Kievit op Westermaat Campus.

In totaal heb ik 9 broedparen aangetroffen verdeeld over 3 verschillende terreinen. Medio maart keren de eerste Kieviten terug in hun broedgebied. Eind april waren alle hier broedende Kieviten weer aanwezig. De eerste 3 pullen zag ik op 3 mei verdeeld over twee paartjes met 2 resp. 1 jong. Op de weg langs het broedgebied lag een door een auto overreden dood jong. Op 4 mei had het paartje met de 2 pullen zich al verplaatst naar een ander aangrenzend braakliggend terrein. Op 16 mei zag ik het grootste aantal pullen te weten 6 jongen verdeeld over 3 broedparen. Op 24 mei zag ik op één van de terreinen in totaal 10 volwassen Kieviten. Het betreft waarschijnlijk vogels waarvan de legfels mislukt zijn. Op 31 mei zag ik een paartje met één juveniele vogel en op 20 juni nog een oudervogel met 2 juveniele vogels. De andere Kieviten waren toen al vertrokken.

Samenvattend kom ik tot de conclusie dat veel paartjes hun legsel met succes uitbroeden. Van de uitgekomen pullen overleven de meeste de eerste weken niet. Uiteindelijk bereiken meerdere pullen wel het juveniele stadium met een goede kans om te overleven. Het op zich best wel goede broedresultaat is te danken aan de late maaidatum. Daarnaast gaat het om een ruim opgezet industrieterrein met veel groen in de vorm van vijvers, gazons en wadi's. De gazons en wadi's worden ook door de Kieviten en hun jongen gebruikt. Verstoring vond plaats door mensen die op het industrieterrein hun hond uitlieten en los laten lopen.

Helaas worden twee van de drie terreinen waar Kieviten broeden binnenkort bebouwd. Het gaat immers om tijdelijke natuur. Veel mensen zullen bij hun pauzewandeling de baltsvlucht en rondlopende Kieviten met hun jongen gaan missen.

Bert Oude Egbrink

Muskuskaasjeskruid, *Malva moschata*.

Muskuskaasjeskruid is een echte zomer bloeier. Met zijn licht roze bloemen valt zij goed op, een lichtplant zoals Eddy Weeda deze planten noemt. Muskuskaasjeskruid maakt deel uit van het geslacht *Malva*. Dit geslacht is weer een onderdeel van de Kaasjeskruidfamilie, *Malvaceae*. In de laatste Hekels FLORA van Nederland, de 23^e dr. maakt de Lindefamilie deel uit van de Kaasjeskruidfamilie.

Muskuskaasjeskruid is samen met Groot kaasjeskruid de meest voorkomende soort van het geslacht *Malva*. Volgens de verspreidingsatlas zie je dat Muskuskaasjeskruid een enorme opmars heeft gemaakt van 184 atlasblokken voor 1950 naar 1415 nu. Groot kaasjeskruid is ook flink toegenomen van 635 atlasblokken voor 1950 naar 1410 nu. Mogelijk is het grote verschil tussen Groot- en Muskuskaasjeskruid van voor 1950 te wijten aan het feit dat Muskuskaasjeskruid gezien werd als een ontsnapte tuinplant en daardoor niet werd genoteerd. Na 1950 waren mogelijk de normen anders.

De bloem opbouw van de kaasjeskruiden is ook bijzonder. Het is de moeite waard om deze eens goed te bekijken. Onder de vergroeide kelk bevindt zich de bijkelk met zijn drie bladachtige slippen.

Dit is het kenmerk voor het geslacht *Malva*. De 5 uitgebrande kroonbladen zijn aan de basis met elkaar vergroeid. Hierop staat ook de helmbuis. De helmdraden, in oorsprong 5 stuks zijn vergroeid tot een koker die eindigt in een soort boompje met talloze takken waar een enkelvoudig helmhokje aan zit. De kaasjeskruiden hebben dan ook een rijke productie van stuifmeel. Dat kun je goed zien aan de insecten, voornamelijk bijen die de bloemen bezoeken, zij zitten onder het stuifmeel. Binnen in de helmbuis bevindt zich de stijlen met de stampers. De bloemen zijn proterandrisch. Dit houdt in dat de helmknoppen eerder rijp zijn dan de stempels. Als de helmhokjes hun stuifmeel hebben afgezet, buigen ze omlaag, de in lengte gegroeide stijlen met rijpe stempels steken boven de helmhokjes uit. Als je de verschillende bloemen bekijkt, zie je dit verschijnsel duidelijk.

Als je alle kroonbladen verwijdert, zie je het vruchtbeginsel met de splitvruchten die als een krans op de bloembodem ligt. Na de bestuiving worden ze groter en hebben de vruchten de vorm van een (schapen)kaasje gekregen. Na dit kaasje is ook de Nederlandse naam genoemd, het kaasjeskruid.

Het Muskuskaasjeskruid onderscheidt zich van de andere kaasjeskruiden door de diep ingesneden bovenste bladen, de bijkelbladen zijn lijn- of lijnlancetvormig, de deelvruchten zijn niet gerimpeld en behaard en de plant is bovenaan bezet met afstaande enkelvoudige haren. Het Muskuskaasjeskruid geurt zwak naar muskus, daar is ook de plant naar genoemd.

Informatie afkomstig van:

R. van der Meijden, Heukels' Flora van Nederland, 23^e dr.

E. J. Weeda, Oecologische Flora, deel 2.

H. Heukels, De flora van Nederland, deel II, 1909

www.verspreidingsatlas.nl/planten

Foto's en tekst Wytze Boersma

Natuur op het Oosterveld

Op de delen van het bedrijventerrein Oosterveld, die (nog) onbebouwd zijn, wordt door de gemeente zodanig beheerd dat de natuur hier meer kansen krijgt. Deze werkwijze is ontstaan in nauw overleg met de KNNV en het IVN.

Een deel van dit gebied wordt begraaasd door schapen en op de andere delen krijgt de natuur meer kansen. Wel wordt er ook op deze delen minimaal een keer per jaar gemaaid.

Op 14 juni j.l. was er in samenwerking met de Wijkraad een excursie op het Oosterveld. Op twee terreinen (één droog en één meer vochtig) is gekeken naar de natuurontwikkeling. Het is boeiend om te zien dat er zich allerlei planten spontaan vestigen. Deze planten vormen dan weer een voedingsbron voor bijvoorbeeld wilde bijen, die daar hun nesten in de grond hebben. Het terrein behoudt de functie bedrijventerrein maar in de tussentijd kunnen planten, insecten etc. daar weer een bronpopulatie opbouwen voor de toekomst.

De ontwikkelingen worden gevolgd en zo nodig zal een beroep gedaan worden op vrijwilligers om een keer extra natuuronderhoud te plegen. Wij houden u op de hoogte.

Namens IVN en KNNV,
**Gerrit Haverkamp en Jan
Zwienenberg**

Tulpenboom (Liriodendron tulipifera)

In het Arboretum Singraven staan maar liefst 4 grote exemplaren. De stichters hiervan waren zeker gecharmeerd van deze boom met de mooie bloemen, specifieke bladeren en prachtige herfstkleur. De opdrachtgever van het Arboretum de heer Mr. W.F.J. Laan was niet alleen een groot bomenliefhebber (dendroloog) maar ook bosbouwer, die ook geïnteresseerd was in mogelijkheden van boomsoorten buiten Europa.

Naam

De Nederlandse naam tulpenboom is afgeleid van de wetenschappelijke naam. *Liriodendron* komt van het Griekse 'leirion' = lelie en 'dendron' = boom, dus boom met lelieachtige bloemen. De soortnaam *tulipifera* is duidelijk: tulpen dragend, naar de vorm van de bloemen.

Oorsprong

De tulpenboom komt uit oostelijk Noord-Amerika. Het is een van de hoogste loofbomen in de Amerikaanse loofhoutbossen. De boom kan daar bijna 60m hoog worden en wel 300 jaar oud worden. De tulpenboom is ± 1663 in Europa geïntroduceerd.

Habitus

Op leeftijd is het meestal een boom met een mooie rechte stam. De schors krijgt dan ook stevige kurklijsten. Andere belangrijke onderdelen van de boom komen hierna aan de orde. Alleen nog even aandacht voor de eindknoppen. Deze lijken op een eendensnavel.

Bloem

De tulpvormige bloemen (juni) zitten wat verscholen tussen de grote bladeren. Opvallend zijn de 6 geel-groene kroonbladeren waarvan de buitenste drie oranje-gele vlekken hebben. Binnenin de bloem zitten veel meeldraden en stampers, die in een spiraal staan.

Gebruik

De boom levert waardevol hout. Vooral het kernhout wordt gebruikt. Dit is makkelijk te bewerken en ook vrij duurzaam. Het wordt onder meer gebruikt voor meubels, draaiwerk, fineer, betimmeringen en muziekinstrumenten.

In Nederland wordt de boom vooral als park- en laanboom gebruikt.

Blad

Er zijn binnen het bomenbestand bijna geen vergelijkende bladeren te vinden. Ze zijn breder dan lang en geven in de herfst een prachtige (licht-)gele herfstkleur.

Vrucht

De vrucht is een smalle verzamelvrucht van kleine zaden (nootjes) met gevleugelde aanhangsels, die helpen bij de verspreiding (helikopter).

In Hengelo staan 3 monumentale exemplaren in Klein Driene aan de Ockeghemstraat. In de verharding, waar ze zich goed hebben ontwikkeld.

Jan Zwieneberg en Gerrit Haverkamp

Natuur- en Wandelroute Het Weusthag

Deze zomer is de eerste nieuwe natuur- en wandelroute aangeboden aan wethouder Marcel Elferink. De route gaat door het van Alphenbos en het zogenaamde Beleefbos (heel leuk voor kinderen!) en langs de Kinderboerderij en Heemtuin. Het is een route met veel natuurinformatie. Het fraai uitgevoerde boekje is een samenwerkingsproject van IVN, gemeente Hengelo en onze afdeling.

Geïnteresseerden kunnen een boekje opvragen bij de secretaris: j.h.zwienenberg@ziggo.nl of secretaris@hengelo-oldenzaal.knnv.nl

Opmars van de Middelste Bonte Specht in Twente is tot staan gebracht

Nu alle gegevens van de tientallen tellers binnen zijn, blijkt dat de populatiegroei van de Middelste Bonte Specht in Twente tot staan is gebracht. Na een stijging van de aantallen Middelste Bonte Spechten in Twente gedurende de periode 2004-2007 was de groei wat afgevlakt. Het leek er op dat alle geschikte gebieden bezet waren. Maar vanaf 2010 is deze specht ineens goed doorgebroken en is het aantal territoria jaarlijks verder toegenomen. In 2016 bereikte de Middelste Bonte Specht in Twente zijn hoogtepunt met 270 territoria. Dit jaar echter bleef de teller steken op 258 territoria. De groei is er uit en hier en daar is zelfs sprake van enige teruggang.

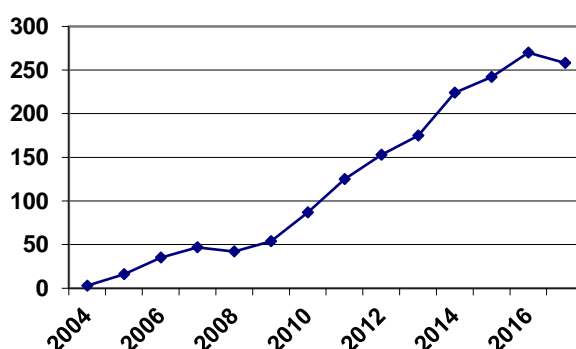

Middelste Bonte Spechten, foto Sytze Wouda

Het beste kon dit worden vastgesteld in Z- telgebied Losser (100 km²), waar vanaf 2004 jaarlijks op dezelfde manier de mibo's in kaart worden gebracht door werkelijk alle bosjes met eiken door een vaste groep tellers uit te kammen. En er zijn nogal wat bosjes in het bosrijke Losser. Dit jaar is daar de groei tot staan gekomen en was er een territorium minder dan vorig jaar (134 dit jaar tegen 135 vorig jaar). Enkele kleine beekbegeleidende bosjes en plukken loofbos in naaldbos zijn dit jaar verlaten, nadat ze in recente jaren voor het eerst werden bezet. De krimp vond dus het eerst plaats in de wat minder geschikte kleine bosjes. In overig Twente worden ook enkele grote bossen jaarlijks goed geteld, zoals de Gravenallee in Almelo en Singraven bij Denekamp. In beide gebieden vond ook krimp plaats: Gravenallee van 13 naar 8 territoria en Singraven (gedeelte Dinkelland) van 30 naar 24.

Op Twickel kon na jarenlang tellen vanaf de openbare paden dit jaar weer het gehele terrein worden geteld, nadat op 5 mei een vergunning werd toegekend voor terreinbezoek. Ondanks het late moment, waarbij de roepactiviteit marginaal is, konden hier toch nog 12 nesten worden gelokaliseerd.

De vastgestelde 258 territoria moeten als een absoluut minimumaantal worden beschouwd, want naar mijn overtuiging zijn er in sommige delen van Twente wat mibo's over het hoofd gezien of niet geteld.

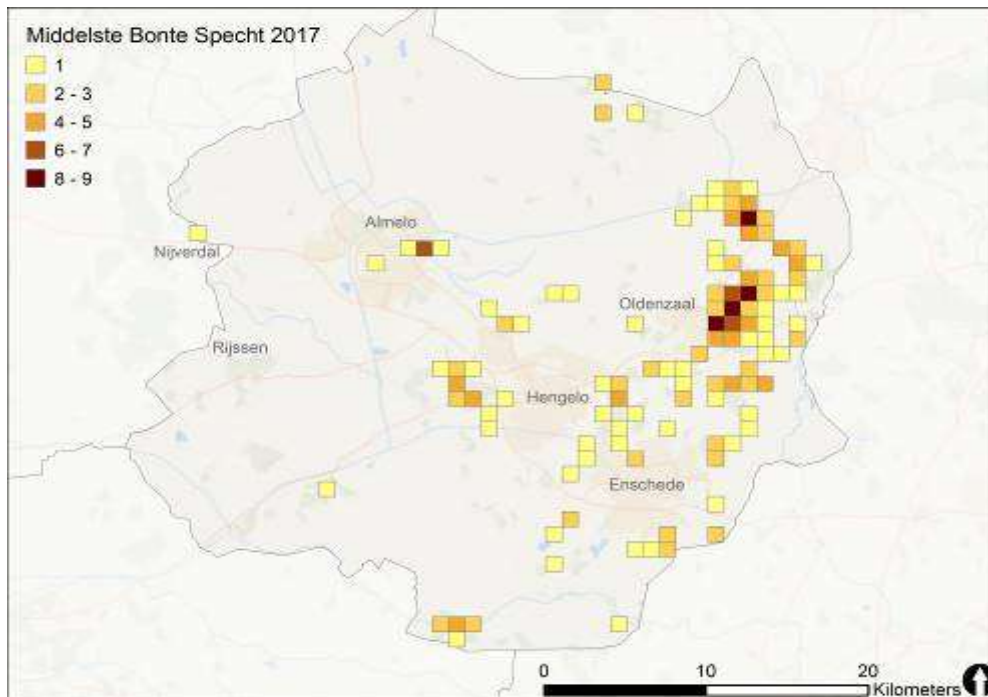

Ontwikkeling van de populatie Middelste Bonte Spechten in Twente 2004-2017

Begin 2011 is de nieuwe Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek verschenen en zijn de criteria voor het vaststellen van een territorium van de Middelste Bonte Specht enigszins aangepast. In plaats van twee waarnemingen, waarvan één tussen de datumgrenzen 1 maart en 20 juni moest liggen, volstond nu één waarneming van een vocale vogel of van een paar tussen deze datumgrenzen. Van de tweede mogelijkheid om niet-vocale solitaire vogels na twee waarnemingen binnen de datumgrenzen van 15 april

tot 20 juni een territorium toe te kennen is in de praktijk niet of nauwelijks gebruik gemaakt. In 2017 is het criterium opnieuw gewijzigd en zijn de datumgrenzen verschoven naar 20 februari-10 juni voor vocale vogels en paartjes en van 1 april naar 1 juni voor niet vocale vogels. Wel is het sinds 2011 wat tijdsduur betreft een stuk gemakkelijker geworden. Door een goede dag met zon en weinig wind in midden maart te kiezen, is het mogelijk de spechten binnen een bosgebied in één keer binnen te halen, zodat er tijd overblijft om nog meer bossen uit te kammen.

Opmerkelijk was dat er dit jaar in een korte periode na de datumgrens van 10 juni in telgebied Losser overal mibo's opdoken in bosjes waar ze in het gehele broedseizoen niet zijn aangetroffen. In enkele lege beekbegeleidende bosjes langs de Dinkel zaten nu spontaan roepende mibo's. Waarschijnlijk hebben we hier te maken met dispersie van jonge vogels.

Verspreiding van de Middelste Bonte Specht in Twente (Sovon)

Zoals te zien is op het kaartje zijn de meeste territoria te vinden in het oostelijk deel van Twente. Vooral in de bossen van Losser, op Singraven in Dinkelland/Losser, bij Vasse, Almelo, Hengelo, Enschede en Twickel bij Delden zijn de meeste Middelste Bonte Spechten te vinden.

In het brongebied op Egheria in Losser van waaruit de explosieve groei van de Middelste Bonte Specht heeft plaats gevonden, werden dichtheden van 9 terr. /100 ha bereikt en op Singraven 8 terr. /100 ha.

Alle waarnemers (en dat zijn er enkele tientallen) dank ik zeer hartelijk voor hun inzet. Het is werkelijk ongekend dat het jaarlijks steeds weer lukt om de Twentse bossen te verdelen onder een groot aantal waarnemers om op zoek te gaan naar de Middelste Bonte Spechten. Het onderzoek vraagt om een zeer zorgvuldige werkwijze om uiteindelijk een weloverwogen territoriumbepaling te kunnen doen. Vooral solitaire paren kunnen soms zeer moeilijk te traceren zijn. In goed bezette bossen is het tegenwoordig al niet eens meer nodig om een geluidsdrager te gebruiken. De spechten roepen daar in de goede tijd en met goed weer spontaan en kunnen dan via de BMP-methode geïnventariseerd.

Wenselijk is dat er meer BMP-Z telgebieden in Twente zouden komen, waarbij Z-soorten als Middelste Bonte Specht, Kortsnavelboomkruiper, Rode Wouw, IJsvogel, Grote Gele Kwikstaart en andere zeldzame broedvogels structureel gekarteerd worden en waarbij de resultaten rechtstreeks naar Sovon kunnen worden doorgestuurd. Vooral de gebieden in het westelijk deel van Twente rond Markelo, Goor en Diepenheim, waar zich enkele fraaie landgoederen bevinden met optimaal mibo-biotop verdienen een nader onderzoek. Waarschijnlijk bevindt zich hier nog wel een tiental mibo's.

En hoe zal het volgend jaar gaan met de Middelste Bonte Specht in Twente? Zet de dalende tendens door of treedt er een herstel op? De aanwezigheid in kleine bosjes direct na het broedseizoen lijkt weer op herstel te duiden.

Ben Hulsebos

Districtscoördinator Sovon-Twente

benhulsebos@home.nl